
Tijd van leven?

Verwachtingen en feiten lopen uiteen

FEDERICA TEPPA

Bewust of onbewust houden we ons allemaal wel eens bezig met de vraag hoe oud we zullen worden. De kans is groot dat we uit bijgeloof het antwoord hebben 'afgeklopt'. Wat we ons waarschijnlijk niet realiseren, is dat het antwoord op deze vraag van invloed is op beslissingen die wij in ons leven nemen. Hoeveel moet ik nu sparen voor mijn oude dag? Waar moet ik mijn spaargeld in beleggen en hoeveel? Hoe optimistisch of pessimistisch zijn we over onze eigen levensverwachting? Mannen lijken dit beter in te schatten dan vrouwen. Vooral vrouwen onderschatten stelselmatig hun eigen levensverwachting.

Foto: happygirl_anttank/stockxchng.com

We worden met zijn allen gemiddeld steeds ouder. De levensverwachting bij geboorte, die voor mannen in 1990 nog 73,8 jaar bedroeg is inmiddels gestegen naar 78,8 jaar. De levensverwachting van vrouwen steeg in dezelfde periode van 80,1 naar 82,7 jaar. Het verschil in levensverwachting tussen mannen en vrouwen wordt overigens kleiner. Dit verschijnsel doet zich ook in andere landen voor en lijkt voornamelijk het gevolg van gedragsfactoren (vrouwen zijn meer gaan roken). De stijgende levensverwachting heeft heel wat gevolgen, voor de samenleving als geheel, maar ook voor ons individueel.

Maar in hoeverre zijn mensen zich bewust van deze demografische trends? Hoe schatten ze zelf hun levensverwachting in? Hebben zij bijvoorbeeld ideeën over hun eigen levensverwachting en lopen die ideeën in de pas met de feitelijke ontwikkelingen? Om hier een beeld van te krijgen hebben onderzoekers van De Nederlandsche Bank (DNB) vragen over de levensverwachting gesteld in de DNB Household Survey (zie kader

pagina 6). Aan alle deelnemers is gevraagd hoe groot zij de kans achten om 75 jaar of ouder te worden. Dezelfde vraag wordt vervolgens gesteld over de kans dat men de leeftijd van 80, 85, 90 en 95 jaar bereikt. We noemen dit de 'subjectieve levensverwachting'. Hoe reëel zijn de ideeën over de eigen levensverwachting? Dat kan op twee manieren worden nagegaan. In de eerste plaats door te kijken of er een samenhang is met achtergrondkenmerken zoals geslacht, opleidingsniveau en gezondheid. In de tweede plaats door een vergelijking met de officiële statistieken.

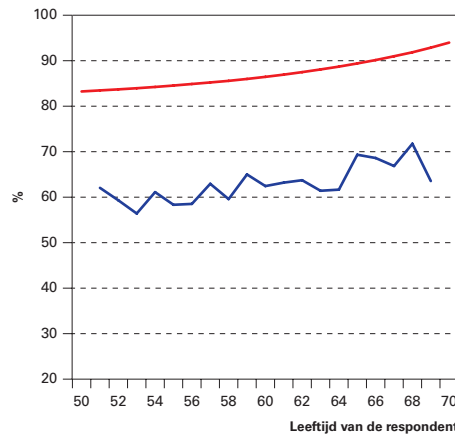
Wat bepaalt de subjectieve levensverwachting?

Wij weten op grond van de sterftestatistiek dat vrouwen feitelijk gemiddeld een hogere levensverwachting hebben dan mannen. Ook blijkt uit onderzoek dat hoogopgeleide en meer welgestelde mensen een hogere levensverwachting hebben. De DHS bevat informatie over verschillende sociaal-economische eigenschappen, zowel op individueel niveau (geslacht, opleidingsniveau, gezondheid, langdurige ziekte, rook- en drinkgedrag) als per huishouden (inkomen). Welke eigenschappen hangen samen met subjectieve levensverwachting? Onze resultaten duiden erop dat de respondenten bij hun beantwoording niet zomaar een slag in de lucht slaan. Vrouwen geven gemiddeld een hogere subjectieve levensverwachting aan dan mannen en hoger opgeleiden rapporteren gemiddeld ook een hogere levensverwachting. Ook personen die zeggen een goede of uitstekende gezondheid te hebben, geven stelselmatig een hogere gemiddelde levensverwachting aan dan personen met een redelijke, slechte of zeer slechte gezondheid. De respondenten die zeggen te lijden aan een langdurige ziekte, geven een lagere levensverwachting aan dan mensen die zeggen geen ziekte onder de leden te hebben. Er lijkt een relatie te bestaan tussen de subjectieve levensverwachting en zowel rook- als drinkgedrag. Zoals verwacht hebben respondenten die zeggen dat ze niet roken en geen alcohol drinken, een hogere subjectieve levensverwachting. Tot slot lijkt er een zwakke relatie te bestaan tussen de subjectieve levensverwachting en het inkomen van huishoudens.

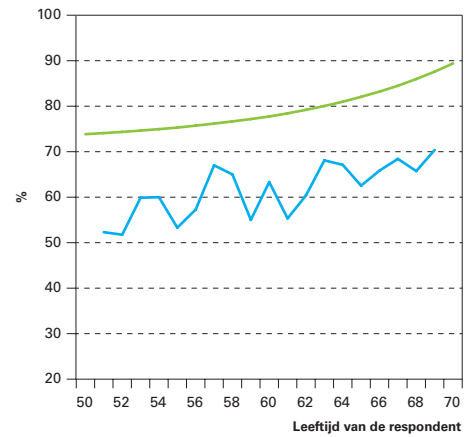
Subjectieve versus actuariële levensverwachting

Schatten mensen hun levensverwachting juist in? Om deze vraag te beantwoorden, vergelijken wij de antwoorden van de respondenten (de 'subjectieve' levensverwachting op basis van de enquête-uitkomsten) met de officiële statistieken (de 'actuariële' levensverwachting op basis van de sterftetafels). Figuur 1a toont de kans voor vrouwen om 75 jaar of ouder te worden. De bovenste lijn is kans op basis van de *actuariële levensverwachting*. Deze lijn stijgt, omdat de kans om 75 jaar te worden toeneemt naarmate men ouder is. De onderste lijn in de figuur geeft voor elke leeftijdsgroep de gemiddelde *subjectieve levensverwachting* aan. De subjectieve levensverwachting is systematisch lager dan de actuariële levensverwachting, hetgeen betekent dat vrouwen de kans om ouder dan 75 jaar te worden systematisch onderschatten. Figuur 1b toont de

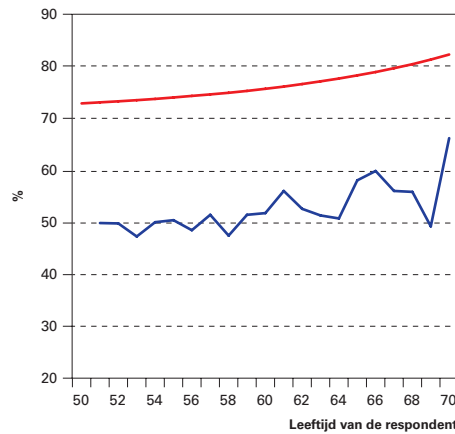
Figuur 1a. Vrouwen: kans om 75 jaar te worden

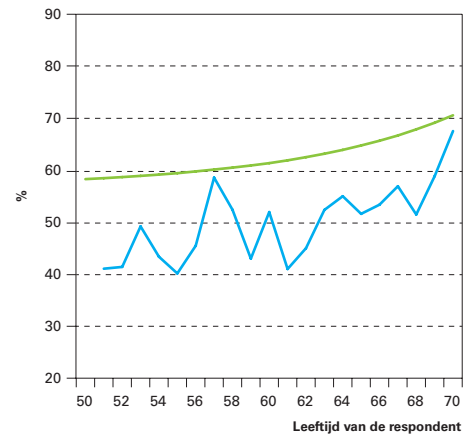
Figuur 2a. Mannen: kans om 75 jaar te worden

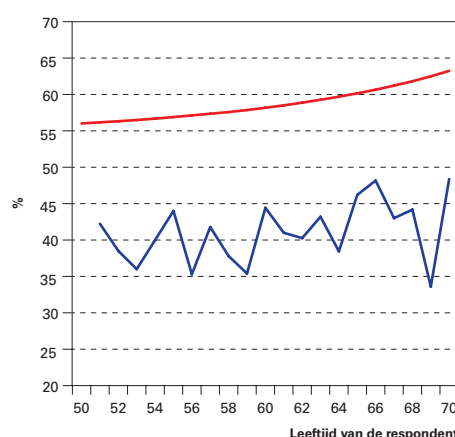
Figuur 1b. Vrouwen: kans om 80 jaar te worden

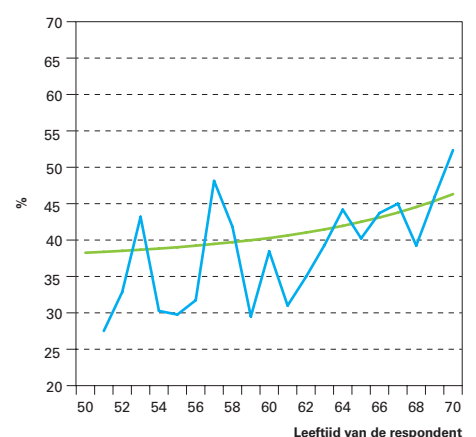
Figuur 2b. Mannen: kans om 80 jaar te worden

Figuur 1c. Vrouwen: kans om 85 jaar te worden

Figuur 2c. Mannen: kans om 85 jaar te worden

— Actuariële levensverwachting vrouwen — Subjectieve levensverwachting vrouwen
 — Actuariële levensverwachting mannen — Subjectieve levensverwachting mannen

kans voor vrouwen om 80 jaar te worden en figuur 1c de kans om 85 jaar of ouder te worden. De resultaten voor de mannen zijn te vinden in figuur 2a-c.

De figuren maken duidelijk dat zowel mannen als vrouwen de kans om 75, respectievelijk 80 jaar en ouder te worden onderschatten. Deze onderschatting is voor sommige leeftijden kwantitatief beschouwd heel aanzienlijk (ongeveer 25 procentpunt voor vrouwen tussen de 53 en 69 jaar). In feite zijn we als we naar de relatief jongere leeftijden kijken dus nogal somber over de tijd van leven die ons nog rest: zowel mannen als vrouwen zitten er meestal flink naast!

Naarmate de 'streefleefijd' hoger wordt (en het ambitieniveau stijgt, zou je kunnen zeggen) lijken

De DNB Household Survey (DHS) is een jaarlijks panelonderzoek dat sinds 1993 wordt gehouden onder ruim 2.000 huishoudens in Nederland. De enquête wordt uitgevoerd door CentERdata van de Universiteit van Tilburg en wordt gesponsord door De Nederlandsche Bank. De leden van het panel zijn 16 jaar of ouder. De DHS bevat uitvoerige informatie over werk, pensioen, wonen, bezittingen, gezondheid en psychologische kenmerken. Met deze gegevens kunnen dus zowel economische als psychologische aspecten van financieel gedrag worden bestudeerd. In de DHS 2009 is een aantal vragen over levensverwachting gesteld. Respondenten kregen de volgende vraag voorgelegd: *“Hoe groot acht u de kans dat u 75 jaar of ouder wordt?”* Geeft u op een schaal van 0 tot en met 10 aan hoe groot die kans volgens u is, waarbij 0 betekent ‘totaal geen kans en 10 betekent ‘absoluut zeker.’ Dezelfde vraag werd gesteld voor leeftijd 80, 85, 90 en 95. De actuariële levensverwachtingen zijn berekend aan de hand van de sterftetafels van het Centraal Bureau voor de Statistiek. Omdat de DHS data betrekking hebben op 2009, zijn de actuariële sterftecijfers voor 2009, per leeftijd en geslacht gebruikt. Voor vergelijkingsdoeleinden is de subjectieve levensverwachting omgerekend van de schaal van 1 tot 10 naar percentages.

we de levensverwachting veel beter te kunnen inschatten. Mannen blijken dan opmerkelijk goed in het schatten van hun subjectieve levensverwachting voor de streefleefijd van 85 jaar (figuur 2c), terwijl vrouwen veel beter zijn in het aangeven van een subjectieve levensverwachting voor de streefleefijd van 95 jaar (niet in de figuur). Interessant is dat iedereen voor heel ver in de toekomst gelegen streefleefijden een hogere subjectieve leeftijd aangeeft dan actuariële levensverwachting: als we echt oud denken te worden, lijken we dus juist weer wat optimistischer dan de werkelijkheid, al is het verschil niet groot. In zijn algemeenheid lijken mannen hun levensverwachting beter te kunnen beoordelen dan vrouwen.

Al met al wijzen deze uitkomsten erop dat de subjectieve levensverwachting, hoewel deze niet perfect is en ook niet zonder beperkingen, belangrijke informatie oplevert over de individu-

ele levensduur. Ook als we rekening houden met een aantal achtergrondkenmerken. Tegelijkertijd blijkt uit een vergelijking tussen de subjectieve en de actuariële levensverwachtingen dat personen hun levensduur stelselmatig onderschatten – in sommige gevallen zelfs in zeer sterke mate. Vooral bij vrouwen is dit het geval.

Gevolgen in de praktijk?

In Nederland worden bijna alle pensioengelden die tijdens het werkzame leven worden opgebouwd, bijvoorbeeld via het pensioenfonds, omgezet in een annuïteit (het pensioen) die elke maand uitkeert aan de betreffende persoon tot aan diens overlijden. In sommige landen kunnen werknemers ervoor kiezen om na hun pensionering hun pensioengelden op een andere manier te ontvangen. Vaak wordt er dan voor gekozen het totale vermogen dat tijdens het werkzame leven is opgebouwd, in een keer te ontvangen. In theorie hangt de keus tussen een eenmalige kapitaaluitkering bij pensionering en een annuïteit, onder andere, af van de vraag hoe lang iemand denkt te leven. De veronderstelling is dat mensen die verwachten niet heel oud te worden, de voorkeur geven aan een contante uitkering van het totale vermogen op het moment van pensionering. Voor mensen die daarentegen verwachten nog heel lang te zullen leven, lijkt een annuïteit een betere keuze omdat zij zich daarmee verzekeren tegen het risico dat het geld opdraakt voordat men overlijdt. In het DNB onderzoek is nagegaan of er een verband is tussen de subjectieve levensverwachting en de persoonlijke voorkeur voor annuïteiten of een uitkeringen ineens. Dit blijkt inderdaad het geval. Mensen die verwachten langer te leven, geven de voorkeur aan annuïteiten. Deze conclusie blijft ook overeind als bijvoorbeeld ook expliciet rekening wordt gehouden met de wens om geld na te laten.

Aangezien uit ons onderzoek blijkt dat mensen, en vooral vrouwen, vaak stelselmatig hun levensverwachting onderschatten, lijkt er ruimte voor betere voorlichting. Want naarmate mensen een meer geïnformeerde en betere inschatting kunnen maken van de kans dat ze (zeer) lang zullen leven, kunnen zij ook wat hun financiële toekomst betreft betere keuzes maken.

Dr. F. Teppa, De Nederlandsche Bank (DNB),
e-mail: f.teppa@dnb.nl

Foto: old couple_kayugee/flickr.com

